

Abdulla ULUG'OV

ADABIYOTSHUNOSLIK NAZARIYASI

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI
UNIVERSITETI**

Abdulla Ulug'ov

ADABIYOTSHUNOSLIK NAZARIYASI

*Universitetlar va pedagogika institutlari filologiya,
jurnalistika fakulteti talabalari uchun darslik*

**G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi
Toshkent – 2018**

UO'K 82.001 (075.8)

KBK 83,3 (5 O') 6

U 45

Mas'ul muharrir

Baxtiyor Nazarov, akademik,
filologiya fanlari doktori, professor

Taqrizchilar:

Filologiya fanlari doktori, professor Umarali Normatov
Filologiya fanlari doktori, professor Hamidulla Boltaboyev

Ulug'ov, Abdulla

Adabiyotshunoslik nazariyasi. / Universitetlar va pedagogika institutlari filologiya, jurnalistika fakulteti talabalari uchun darslik. A.Ulug'ov. – T. G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2018. – 308 b.

Adabiyotshunoslikka doir mavjud darslik, qo'llanma, lug'atlarga tayanib tayyorlangan mazkur darslikda so'z san'atining o'ziga xos xususiyatlari, badiiy asar va uning tarkibiy qismlari, adabiy turlar va janrlar, badiiy asar tili, ijodiy uslublar va ijodkor uslubi, adabiy jarayon to'g'risida mulohaza yuritilgan.

Mazkur darslik oliy o'quv yurtlari bakalavriat va magistratura bosqichi talabalariga mo'ljallangan.

В данном учебнике, подготовленном на основе других существующих учебников, пособий, словарей по литературоведению, приводятся сведения об особенностях словесного искусства, составных частях художественного произведения, литературных видах и жанрах, языке художественного произведения, творческих методах и авторском стиле, литературных процессах и пр.

Учебник предназначен для студентов бакалавриата и магистратуры высших учебных заведений.

In this textbook, prepared on the basis of other existing textbooks, manuals, dictionaries on literary criticism, information is given on the features of verbal art, the constituent parts of the work of art, literary views and genres, the language of the work of art, creative methods and author's style, literary processes.

The textbook is intended for bachelor and master students of higher educational institutions.

© G'afur G'ulom nomidagi
nashriyot-matbaa ijodiy
uyi, 2018

ISBN 978-9943-5151-1-6

KIRISH

Har bir odam yoshi, kasb-koridan qat'i nazar, olamni bilishni istaydi va undagi bu intilish so'nggi nafasigacha davom etadi. Adabiyot va san'at esa kishilarning olamni idrok etishi, hayot hodisalarini anglashiga yaqindan ko'maklashadi. Bu jihatdan hech bir fan san'at va adabiyot bilan raqobat qilolmaydi. Barcha fanlar birlashganida ham odamlarga hayot murakkabliklari, inson dunyosi jumboqlari to'g'risida adabiyotchilik tasavvur berolmaydi. Shu bois O'zbekistonning Birinchi Prezidenti Islom Karimov jamiyat taraqqiyotida adabiyot alohida o'rin tutishini qayd etib, "Adabiyotga e'tibor – ma'naviyatga, kelajakka e'tibor" ekanligi, uning vositasida yuksak ma'naviyatga erishish mumkinligi, yuksak ma'naviyat esa hamisha yengilmas kuch bo'lib qolishini ta'kidlagan edi. Adabiyotshunoslik yurtboshimiz "Insonni, uning ma'naviy olamini kashf etadigan qudratli vosita" deb ta'riflagan so'z san'atining o'ziga xos xususiyatlari, uning qonuniyatlarini ma'lum etish orqali kishilarning odam va olam to'g'risidagi tasavvurini boyitib, ularning ma'naviyati, ruhiyatini o'stiradi. Jamiyat esa hamisha odamlarning ong-tafakkuri, didi, dunyoqarashiga bevosita bog'liq holda taraqqiy etadi. Adabiyot va san'at ham xuddi siyosat, iqtisod, fan-texnika singari jamiyat hayotiga hamisha ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ham Bayronning zamondoshi Persi Bishi Shelli (1792–1822): "Dante, Petrarka, Bokkachcho, Choser, Shekspir, Kalderon, lordlar – Bekon va Miltonlar bo'lmaganida, Rafael va Mikelanjelo yashamaganida, agar yunon adabiyotini o'rganish yo'lga qo'yilmaganida, agar antik adabiyot o'zining e'tiqodlari bilan nom-nishonsiz yo'qolganida dunyoning ma'naviy-axloqiy manzarasini tasavvur qilishning imkoni bo'lmasdi. Ushbu rag'batlarsiz insoniyat tafakkuri na aniq fanlarni yaratishga, na ijod

borasida ... bu kabi darajaga erisholmasdi”, deydi (Parsi Bishi Shelli. G‘arb shamoli. – T.: “O‘zbekiston”, 2014. – 142-bet.)

O‘tgan davrda o‘zbek adabiyotshunosligida ham so‘z san‘ati muammolariga bag‘ishlangan ko‘plab tadqiqotlar yaratildi. Xususan, Fitratning “Adabiyot qoidalari”, “Aruz haqida”, Izzat Sultonning “Adabiyot nazariyasi” kitoblari bir necha avlodning adabiyot to‘g‘risidagi tasavvurlarini oydinlashtirdi. O‘zbekiston Fanlar akademiyasi Alisher Navoiy nomidagi Til va adabiyot instituti xodimlari tomonidan tayyorlangan ikki jildlik “Adabiyot nazariyasi” hamda uch jildlik “Adabiy tur va janrlar” tadqiqotlarida so‘z san‘ati haqidagi qadimdan to hozirgacha bo‘lgan qarashlar umumlashtirildi.

N.Shukurov, N.Hotamov, Sh.Xolmatov, M.Mahmudovning “Adabiyotshunoslikka kirish”, T.Boboyev, H.Umurov hamda E.Xudoyberdiyevning shu yo‘nalishdagi kitoblari oliy o‘quv yurtlari filolog, jurnalist talabalariga darslik, o‘quv qo‘llanmasi sifatida o‘qitildi. N.Mallayev, V.Abdullayev, G‘.Karimovning o‘zbek mumtoz adabiyoti, N.Karimov, S.Mamajonov, B.Nazarov, U.Normatov, O.Sharafiddinovning XX asr o‘zbek adabiyoti darsliklarida adabiyot tarixi yoritilishi barobarida, so‘z san‘ati ijtimoiy voqelik bilan bog‘liq tarzda o‘zgarib borishiga alohida e‘tibor qaratilib, og‘zaki va yozma adabiyotning paydo bo‘lishi, ularning o‘ziga xos xususiyatlari, adabiy ta‘sir, adabiy an‘ana, yangi adabiy janrlarning shakllanishi, asarlarning til xususiyatlari, ijodkorlarning badiiy mahorati, o‘ziga xos uslubi, ularning badiiy tasvir vositalaridan foydalanishi kabi adabiyotshunoslik nazariyasi masalalari haqida mulohaza bildirilgan. B.Valixojayevning “O‘zbek adabiyotshunosligi tarixi”, B.Nazarov, A.Rasulov, Sh.Ahmedova, Q.Qahramonovning “O‘zbek adabiy tanqidchiligi tarixi”, Q.Yo‘ldoshev, M.Ismoilovning “Badiiy tahlil asoslari” darsliklarida ham adabiyotshunoslik nazariyasiga doir ilmiy-nazariy masalalar diqqat markaziga qo‘yilgan.

H.Boltaboyevning “Sharq mumtoz poetikasi: manba va talqinlar” qo‘llanmasi, D.Quronovning “Adabiyotshunoslikka kirish”, Z.Mamajonov, M.Sheraliyeva bilan hamkorlikda tayyorlangan “Adabiyotshunoslik lug‘ati”da adabiyotshunoslikning eng muhim

muammolariga hozirgi davr ilg'or adabiy-estetik qarashlari asosida yondashilgan.

Mazkur darslik adabiyotshunoslik, adabiyot tarixi bo'yicha mavjud darslik, qo'llanmalar, xususan, D.Quronov hammuallifligidagi "Adabiyotshunoslik lug'ati"dan foydalanib tayyorlandi. Buning uchun mualliflarga samimiy minnatdorchilik bildiramiz.

MUNDARIJA

Kirish.....	3
Adabiyotshunoslik – badiiy adabiyot to‘g‘risidagi fan.....	6
Adabiyotshunoslik tarixi.....	26
Badiiy asar va uning kompozitsiyasi.....	39
Badiiy asar syujeti.....	76
Badiiylik – adabiyotning asosiy xususiyati.....	87
Adabiy turlar va janrlar.....	120
She‘r tuzilishi va she‘r tizimlari.....	169
Badiiy asar tili.....	233
Ijodiy metod, yo‘nalish va oqimlar.....	261
Ijodkor uslubi.....	292
Adabiy jarayon.....	297

СОДЕРЖАНИЕ

Введение.....	3
Литературоведение-наука о художественной литературе.....	6
История литературоведения.....	26
Художественное произведение и его композиция.....	39
Сюжет художественного произведения.....	76
Художественность-основное свойство литературы.....	87
Литературные виды и жанры.....	120
Структура стихотворения и стихотворные системы.....	169
Язык художественного произведения.....	233
Творческие методы, направления и течения.....	261
Авторский стиль.....	292
Литературный процесс.....	297

CONTENT

Introduction.....	3
Literary criticism-the science of fiction.....	6
History of Literary Studies.....	26
Artwork and its composition.....	39
The plot of the work of art.....	76

Art is the main property of literature	87
Literary views and genres	120
The structure of the poem and poetic systems	169
Language of the work of art.....	233
Creative methods, trends.....	261
Author's style.....	292
Literary process.....	297

Adabiy-ilmiy nashr

Abdulla Ulug'ov

ADABIYOTSHUNOSLIK NAZARIYASI

*Universitetlar va pedagogika institutlari filologiya,
jurnalistika fakulteti talabalari uchun darslik*

Muharrir *Ilhom Zoyirov*

Badiiy muharrir *Shuhrat Mirfayozov*

Texnik muharrir *Dilmurod Jalilov*

Musahhih *Dono To'ychiyeva*

Kompyuterda sahifalovchi *Zilola Aliyeva*

Nashriyot litsenziya raqami AI № 290. 04.11.16.

2018 yil 14 fevralda bosishga ruxsat etildi.

Bichimi 60x90 ¹/₁₆. Times New Roman garniturası.

Ofset bosma. 19,25 shartli bosma toboq. 17,4 nashr toboq.

Adadi 1000 nusxa. 82-raqamli buyurtma.

Bahosi shartnoma asosida.

O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining

G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa

ijodiy uyida chop etildi.

100128, Toshkent, Labzak ko'chasi, 86.

Telefonlar: (371) 241-25-24, 241-48-62, 241-83-29

Faks: (371) 241-82-69

www.gglit.uz,

e-mail: info@gglit.uz